

Sofie Lene Bak

Da krigen var forbi

Gyldendal, 2012

Af Bent Blüdnikow

Sofie Lene Bak har inden for de senere år beriget os med grundige bøger om dansk-jødisk historie. Hun har skrevet om antisemitisme i bogen *Dansk antisemitisme 1930-1945* (2004) og senest om jødiske skæbner under krigen i *Ikke noget at tale om* (2011). Hun følger nu op med *Da krigen var forbi. De danske jøders hjemkomst efter besættelsen*.

I et fint kapitel fortæller hun, at alt absolut ikke var godt efter Anden Verdenskrigs slutning. De få jøder, der havde overlevet nazisternes folkemord, blev ikke nødvendigvis godt behandlet i de europæiske lande. I Holland blev de set på med mistro, i Frankrig kunne de ikke være sikre på at få deres ejendele tilbage efter flugten, og i Polen var der efter krigen massakrer på jøder.

Med Sofie Lene Baks bog har vi nu fået den danske vinkel. Herhjemme blev jøderne behandlet langt bedre end i resten af Europa. I Danmark kunne de vende hjem uden store problemer, skriver Sofie Lene Bak. Et omfattende hjælpearbejde blev sat i værk, og den spæde velfærdsstat sørgede for at yde de hjemvendte rimelige økonomiske forhold.

Et stort arkiv fra Erstatningsrådet har sat forfatteren i stand til at genskabe dette hjælpearbejde. Livet

var dog ikke let, og Baks bog giver et overbevisende billede af trængsler efter krigen. Hun konkluderer, at for de fleste hjemvendte var der store problemer, og hjemkomsten var ofte en skuffelse.

Godt 8.000 jøder vendte hjem fra Sverige og KZ-lejren Theresienstadt efter krigen. Hun er fuld af beundring for den måde, hvorpå de danske myndigheder varetog jødernes ejendom under krigen, og hvordan de blev modtaget efter krigen: ”Socialministeriet og specielt Socialtjenesten i Københavns Kommune påtog sig en systematisk omsorg for jødernes hjem, møbler og andre værdier, da de i huj og hast måtte forlade Danmark.”

Men der var også mange jøder, der oplevede, at deres bolig og værdier var blevet stjålet, og at de ikke havde et hjem, fordi andre havde overtaget det. Men ifølge Bak lykkedes det myndighederne at få ordninger, så konflikterne ofte blev løst.

De danske myndigheder gik langt for at sikre jødernes ejendele, og Socialtjenestens folk tog ud til adresserne og registrerede indbo, og man betalte endda huslejer og forsikringer. Tjenesten kom i kontakt med 1970 jødiske husstande under besættelsen, men af frygt for en razzia fra Gestapo tilintetgjorde man i 1944 dokumenterne om indsatsen. Alligevel har Bak fint formået at genskabe et billede af den store indsats.

Da jøderne var kommet hjem efter 1945, var mange af dem hjemløse, og de blev indkvarteret forskellige steder i hovedstadsområdet. Denne tilværelse var ikke nem for de hjemvendte, der heller ikke altid var lige nemme. Det kunne udløse antisemitisme, men det var dog temmelig begrænset med den slags ytringer. Et af byggerierne – Rolandsgården mellem Brønshøj og Husum – fik navnet »Lille Jerusalem«. En væsentlig årsag til konflikterne var, at mange hjemvendte led af psykiske sygdomme, hvilket man jo ikke var klar over dengang.

Sofie Lene Bak mener, at den store sociale indsats kan ses som et gennembrud for en ny type offentlig omsorg i Danmark, som peger frem mod vort moderne velfærdssamfund.

Hun konkluderer, at for de fleste hjemvendte var der store problemer, og hjemkomsten var ofte en skuffelse.

Bak udgav som sagt i 2011 bogen *Ikke noget at tale om*, der fortalte om jøderne under krigen. I den bog anonymiserede hun næsten alle personer, men heldigvis har hun i den nye bog navngivet mange, hvilket gør denne bog mere gribende. Bogen er ikke lang, og man bliver ærgerlig over, at hun ikke folder flere skæbner ud. Heldigvis fortæller hun personhistorier ved en række fotografier af hjemvendte jøder, og det er i sig selv gribende skæbner. På et fotografi ser man familien König, og billedteksten fortæller: ”Da Selda og Isak König flygtede i oktober 1943, fik de kun to af deres børn med til Sverige. Resten blev via Børneværnet anbragt på børnehjem. Selda König kom hjem fra Sverige, da hendes yngste datter Eva skulle starte i 1. klasse. Da var hun enke, og det lykkedes hende aldrig at genvinde forældremyndigheden over sine børn.”

Sikken en historie. Der er ikke kildeangivelse på oplysningen, men man ønsker at høre mere om dem, og om hvordan det gik familien. De spændende menneskelige historier bliver ofte serveret amputeret. Skildringen bærer i det hele taget præg af faghistorikerens noget tørre tilgang.

Bak får tegnet nogle bredere linjer, som når hun skriver: ”*de fleste jødiske familier tilpassede deres egne religiøse traditioner efter omstændighederne i eksilet, der sjældent tillod en ortodoks livsførelse. For mange betød det også, at de aldrig genoptog de jødiske ritualer efter hjemkomsten. Krigens begivenheder satte afgørende præg og fart på sekulariseringen i det dansk-jødiske samfund.*”

Gennemgående er bogen en fornem forskningsindsats, men jeg finder dog også nogle alvorlige mangler. Der kom godt 7.500 jøder tilbage fra Sverige og 423 fra kz-lejren Theresienstadt.

En stor gruppe var statsløse jøder, der havde søgt tilflugt i Danmark. Bak kommer ind på deres skæbne, for ganske ofte fik disse statsløse ikke økonomisk støtte. Hun skriver, at Erstatningsrådets afslag over for de statsløse, som var flygtet fra Nazityskland i 1930'erne var "ubønhørligt." Hun beskriver således Georg og Flora, der mistede deres 3 måneder gamle datter, da de under sejladserne til Sverige blev påsejlet af et svensk marinefartøj. Georg var kommet til Danmark i 1939 som landvæsenselev, han havde forinden siddet 5 måneder i koncentrationslejren Sachsenhausen. Inden flugten solgte han og Flora alt, hvad de ejede, men deres værdier forsvandt på havets bund, da den kæntrerede båd gik til bunds. Både Georg og Flora søgte om hjælp til livet efter hjemkomsten, men de fik begge afslag. Justitsministeriet benyttede desuden lejligheden til at erklære parret uønskede i Danmark. Vi får desværre ikke at vide, hvad der skete for parret.

Ifølge Bak var der efter befrielsen en hård udvisningspraksis, men denne holdt hurtigt op, skriver hun. De statsløses skæbne fortælles kort, og dermed giver hun ikke nok plads til et af de helt afgørende kapitler i historien om de hjemvendte jøder. Det var jo netop her, historiens afgørende moralske drama udspillede sig. Bak samler ikke systematisk op på emnet, og det er tvivlsomt, om hun har ret i, at den kyniske udvisningspolitik hurtigt holdt op. Jeg har sammen med historikeren Vilhjálmur Örn Vilhjálmsson skrevet en artikel i *Weekendavisen* (*Skeletter efter 1945*, 19.09 1997), der fortæller historien

om Hans og Elsa Gold. De var flygtet fra Tyskland og havde været i Sverige under krigen. Da de kom hjem, blev de vedblivende chikaneret af de danske myndigheder til at udrejse. Så sent som i 1955 fik myndighederne tvunget Hans og Elsa og deres syv børn til at rejse fra Danmark. Er der flere af den slags historier? Vi ved det ikke, og Bak har ikke undersøgt det.

Bak gør sin bog til et stykke reklame for den danske stat og velfærdsmodel. Hun fortæller, at Danmark bestod prøven, hvor sociale og humanitære idealer blev testet: "Den omsorg, som den danske stat viste sine jødiske medborgere efter besættelsens ophør, befæster Danmarks enestående status under Holocaust."

I udlandet vil man nok le af den slags nationalromantiske tilgange til historieforskning, og den er da også kun delvis sand. Danmark roses for sin indsats over for fangerne i Theresienstadt, men Bak undlader at fortælle, at man fra danske gesandtskaber intet gjorde for at hjælpe jøder i Europa, hvad andre lande dog gjorde. Og man fortsatte altså efter krigen med en ofte nådesløs udvisningspolitik. Dette aspekt formindskes til fordel for en ubehersket lovprisning af Danmark.

Bogen er et stykke pionerarbejde og fornem forskning, men det er ikke den endelige bog om efterkrigsperiodens skæbner, og den har mangler.